

JOBBOLDAL — BALOLDAL.

Politikai életünk ma teljesen a jobboldaliság jegyében áll. Pártok és politikusok büszkén vallják magukat jobboldalinak és többen megkísérelték kifejtetni a jobboldaliság, illetőleg a jobboldali politika elméletét. Ezekkel az elméletekkel rendszerint egy kis baj van, mert mindenki azokban a szempontokban jelöli meg a jobboldaliság jellegzetességét, melyek vagy az ő politikai világképében bírnak különös fontossággal, vagy pedig a pillanatnyi politikai helyzetben van bizonyos jelentőségük. Ez a bizonytalanság a jobboldaliság elmélete tekintetében nem is meglepő, hiszen jobboldali politikai elméletről abban az értelemben, mint ahogy konzervatív, liberális, demokratikus stb. politikai elméletekről beszélhetünk, alig lehet szó. A jobboldaliság, illetőleg baloldaliság fogalma onnan ered, hogy bizonyos pártok a törvényhozó testületben jobb-, illetve baloldalt helyezkednek el. Ez az elhelyezkedés természetesen nem a véletlentől függ, hanem szoros kapcsolatban áll az illető pártok elméletével. Nem kétséges, hogy a jobb-, illetőleg a baloldalon elhelyezkedő pártok között bizonyos szellemi rokonság áll fenn, melynek azok tudatában is vannak. Maga az a körülmény azonban, hogy egy párt a kormányzópárttal szemben ellenzéki, még nem dönti el az elhelyezkedését. Van baloldali és jobboldali ellenzék. A magyar parlamentarizmus történetéből pl. ismeretes egy olyan pártalakulat, amely magát «jobboldali ellenzék»-nek nevezte. A Wenckheim-kormány bemutatkozása alkalmával (1875 márc. 3.) a Deák-pártnak 38 tagja, amely annak konzervatív csoportjához tartozott, nem lépett be a szabadelvű pártba és mint jobboldali ellenzék külön alakult meg.¹

Ha nincsen is jobboldali, illetőleg baloldali politikai elmélet,

¹ L. Gratz Gusztáv: A Dualizmus kora. I. 144 oldal.

mégis van jobboldali és baloldali pártalakulat. Mivel pedig a pártok határozott politikai elméleteket állítanak fel, kell, hogy olyan elméleti elemek is legyenek, amelyek a jobboldalra, illetőleg a baloldalra jellegzetesek, amelyek az egy oldalon állókat egymással összekötik és a túloldaliaktól elválasztják. Ezeket a jellegzetes elemeket azonban valahogy ki kell ásnunk az elméletek tömkelegéből, mert hiszen, amint azt később még ki fogjuk mutatni, az ellenkező oldalon álló pártok között is vannak azonos elméleti elemek. Ha tehát a jobboldaliságnak, illetőleg baloldaliságnak olyan definícióját akarjuk adni, amely megközelíti az igazságot és egyben élesen meg is különbözteti a kettőt egymástól, csakis empirikus módszert alkalmazhatunk. Vagyis előbb megállapítjuk, hogy milyen pártok helyezkednek el az egyes oldalakon és elméleteik hasonlóságából, illetőleg ellentétéből vonjuk le következtetéseinket.

Külön elméletekkel rendelkező jobboldali pártok általában a konzervatív, keresztényszocialista és nemzeti szocialista pártok, míg baloldali pártok a liberális, demokrata, szociáldemokrata és kommunista pártok. A nálunk uralmon lévő keresztény nacionalizmus erős rokonságot mutat a keresztényszocialista és konzervatív elméletekkel. Mielőtt kutatnók, hogy ezeket a pártokat mi köti össze, illetve mi választja el egymástól, a pártelméleteknek a forradalomhoz való viszonyát kell tisztáznunk. T. i. felmerült az a gondolat, hogy a jobboldal általában forradalomellenességet jelent. Ezt a tételt igen nehéz volna bizonyítani. Voltak már jobboldali forradalmak, ugyanakkor vannak baloldali pártok, így pl. hazánkban is, amelyek a forradalmat határozottan tagadják. A pártoknak a forradalommal szemben elfoglalt álláspontja általában független a pártelmélettől. A kommunista pártot pl. mint forradalmi pártot ismerjük, holott Szovjetországban, ahol ez a párt uralmon van, a forradalomnak ép olyan ellensége, mint bármely más kormányzó párt. A világforradalmat is csak olyan országok számára hirdeti, amelyek még nem valósították meg a kommunista uralmat. A forradalom elmélete elég közkeletű, azzal részletesebben nem kell foglalkoznunk. Általában véve azt szokták mondani, hogy az a társadalom érett meg a forradalomra, melyben a belső feszültség bizonyos maximális fokot ért el. Ehhez hozzá lehet tenni:

és amelyben a politikai erőviszonyok azoknak a pártoknak vagy mozgalmaknak kedveznek, amelyek a társadalmi rendszert forradalmi úton akarják megváltoztatni. Vagyis két tényező kell hozzá: megfelelő feszültség és a forradalomnak kedvező erőviszonyok. Hogy adott esetben jobboldali vagy baloldali párt kerül-e abba a helyzetbe, hogy a forradalom eszközét igénybe vehesse, valójában teljesen független a pártelmélettől. A kormányzó pártok, amelyek programjukat meg tudják valósítani, illetőleg akaratukat érvényesíthetik, mindenféle forradalomnak ellenfelei. Igaz, hogy ezzel szemben a kommunista párt elméletileg is elismeri a forradalom szükségességét, de — amint azt a szovjetorosz példa is bizonyítja — csak addig, amíg nem sikerült uralomra jutnia. A forradalommal szemben elfoglalt álláspont tehát sem a jobboldaliságnak, sem a baloldaliságnak nem kritériuma.

Mielőtt az egyes oldalakat jellemző elemeket felkutatnók, előbb nézzük, mi választja el egymástól az *egy oldalon* levő pártokat és vannak-e az ellenkező oldalon álló pártok között *azonos* elemek? Csak miután ezeket a zavaró körülményeket kikapcsoltuk, adhatjuk megközelítőleg a jobboldaliság és baloldaliság definícióját. A konzervativizmus és keresztényszocializmus minden rokonsága mellett is bizonyos elég lényeges pontokon eltér egymástól. Mindegyik más és más történelmi rendszert akar megvalósítani és a politikai vezetést más és más szelekció alapján kívánja gyakorolni. A konzervativizmus a történelmi osztályok vezetése alatt egy történelmileg kialakult rendszert akar megvalósítani, olyat, amely legközelebb áll a liberalizmust megelőző rendiséghez. A keresztényszocializmus ezzel szemben olyan politikai rendszer, amely szigorúan a kereszténység erkölcsi tanításain alapszik és amelyben természetesen azoké a vezetés, akik ezeket a tanokat legalaposabban ismerik, azokat hivatásszerűen terjesztik és akiknek magánéletét is ezek a tanok döntő módon befolyásolják. A nemzeti szocializmus is határozottan jobboldali pártnak számít, a másik kettőtől mégis lényeges dolgokban különbözik. A konzervativizmussal szemben a nemzeti szocializmus forradalmi újításnak tűnik, mert a gazdasági, társadalmi és politikai élet terén sok tekintetben a konzervativizmussal merőben ellentétes álláspontot vall. Azonkívül

egészen más szelekció alapján hozza létre a politikai vezetést. És ebben a tekintetben a keresztényszocializmussal is szemben áll, mert sem a történelmileg kialakult hierarchiát, sem az egyházi férfiak hierarchiáját nem ismeri el. A keresztényszocializmustól egyébként az is elválasztja, hogy a politikai életre kizárólag csak nemzeti gyökerű erők érvényesülését akarja megengedni, az egyházaknak nemzetközi és államokfeletti elhelyezkedését bizalmatlanul nézi.

Ugyanilyen lényegbe vágó különbségeket találunk a baloldali pártok között is. A demokrácia mint pártelmélet a népakarat mindenkori és feltétlen érvényesülését kívánja meg, tekintet nélkül arra, hogy ez a népakarat milyen irányban hat. A demokrácia tulajdonképpen csak keret, amelyet a mindenkori népakarat más és más tartalommal tölthet ki. Vagyis a népakarat akár a legellentétebb tartalommal is kitöltheti ezt a keretet. A liberalizmus elismeri ugyan azt a demokrata elvet, hogy a népakaratnak a politikai vezetőség kiválasztásánál teljes mértékben érvényesülnie kell, de máai az államvezetésnél, épűgy, mint a társadalmi és gazdasági élet szervezése tekintetében határozott irányelvei vannak és megkívánja a politikai vezetőktől, hogy ezt az ő felfogását vigye keresztül a gyakorlati életben. Vagyis a demokrácia keretét már határozott tartalommal tölti meg és semmiképpen sem nyugszik bele abba, hogy a változó népakarat ezzel ellenkező tartalmat valósítson meg. A szociáldemokrácia társadalomszemlélete ellentétben áll a liberalizmussal, sőt sokáig ennek legkeményebb ellenfele volt. Szociális felfogása nagymértékben hozzájárult a liberalizmus térvészéséhez. Egyébként is a liberalizmus a politikai, társadalmi és gazdasági életben a legmesszebbmenő szabadságnak a híve, míg abban a társadalmi rendszerben, amely a szociáldemokrácia eszménye, a szabadság helyébe minden téren központi vezetés lép. A demokráciával a szociáldemokráciát csak taktikai érdekek kötik össze és ez az érdekszövetség is csak bizonyos politikai helyzetben áll fenn. A szociáldemokrácia is vallja a demokráciának azt az elvét, hogy a népakaratnak érvényesülnie kell. De, mint a liberalizmus, ez sem hajlandó a népakaratot szabadjára engedni, hanem annak határozott irányt szab, amelynek végcélja a szocialista társadalom megvalósítása. Nem kifogá-

solja azt a demokrata elvet sem, hogy a politikai vezetőség kiválasztódása a népakarat útján történjék. Ámde ebben is tisztán taktikai szempontok vezetnek. Abból a feltevésből indul ki, hogy a többségi akarat a szocialista társadalom megvalósítása érdekében fog érvényesülni. Ha olyan népmozgalom üti fel fejét, amely a szociáldemokrata pártérdekeket komoly veszéllyel fenyegeti, nem áttal ügyész után kiáltani és a konkurrens mozgalmat társadalomellenesnek vagy forradalminak minősíteni. A kommunizmus antiliberalis és határozottan antidemokratikus, így tehát minden baloldalisága mellett a többi baloldali pártokkal lényeges kérdésekben különbözik.

Nézzük már most, hogy vannak-e a jobboldali és baloldali pártok között közös elméleti elemek, amelyek minden ellentétes elhelyezkedésük dacára is bizonyos szellemi kapcsolatot létesítenek közöttük? Nagyon jól tudjuk, hogy a konzervatív pártok a liberális pártokkal általában nagyon jól megférnek és éppen hazánkban a dualizmus korában többé-kevésbé összeforrottak. Igaz, hogy a konzervativizmus határozott, történelmileg kialakult rendszer híve, amely időben a liberalizmust megelőzte. Ámde a konzervativizmusnak mégis csak az a lényege, hogy a forradalmi haladással szemben, a ténylegesen kialakult rendszert védje. Ilyenné vált azonban hamarosan a liberalizmus is, s a konzervativizmus ezért nem szállt olyan élesen szembe ezzel a társadalomszemlélettel. Hazánkban ez a kompromisszum annál könnyebben tudott létrejönni, mert a konzervatív elemek befolyása a politikai, a liberálisoké pedig a gazdasági tere szorítkozott és mindkettő meg volt elégedve azzal a szereppel, amely ilymódon neki jutott. A magyar történelmi osztály a megtestesült konzervatív érdek volt, mégis ennek az osztálynak túlnyomó része és legkiválóbb exponensei büszkén vallották magukat liberálisnak s ebben bizonyos tekintetben nem volt elvi ellentmondás, hiszen a liberalizmus elmélete a konzervatív érdekek biztos védőpajzsának szerepét játszotta. Különösen a földbirtokpolitika tekintetében jelentett a liberalizmus elmélete értékes segítséget a konzervatív érdekeknek. A liberalizmus árnyékában, amely az államnak megtiltotta a gazdasági és társadalmi életbe való belenyúlást, a történelmileg kialakult földbirtokrendszer, amely végelemzésben a történelmi osztályok

vezetőszerpét biztosította, tehát egy konzervatív tétel megvalósítását szolgálta, nem volt veszélyeztetve, bár annak fenntartása szociális szempontból erős kifogás tárgya volt. A másik jobboldali párt, a keresztényszocializmus, viszont elismeri a demokrácia azon tételét, hogy a népakaratnak érvényesülnie kell. Erre vonatkozólag *Prohászka* Ottokárt idézzük. «Hiába — úgymond — a népképviselési rendszerbe tétetvén át mindenütt a világon a hatalom súlypontja, fölösleges és veszedelmes balanszírozást végez, aki az Egyház szabadságát és szellemének erőteljét máshol keresi, mint a népben.»¹ Ugyancsak sok rokonság van a keresztényszocializmus és a szociáldemokrácia szociális programjában. Sőt bizonyos szervezési módszerekben is megvan az azonosság. A két munkásszervezet felépítése hasonló. A nemzeti szocializmusról tudjuk, hogy az határozottan marxista-ellenes és a demokráciát is elveti. Ha azonban mélyebben hatolunk bele elméletükbe, itt is nem egy közös elemre fogunk akadni. A nemzeti szocializmus elmélete is elismeri a népnek, a tömegnek azt a jogát, hogy az államvezetésre oly módon gyakoroljon befolyást, hogy a mindenkori vezetőséget maga nevezi ki. Ez tulajdonképpen a demokrácia alaptétele és mint ilyen, ellentétele annak a konzervatív felfogásnak, mely szerint a történelmi osztályok vannak az államvezetésre hivatva. Igaz, hogy ebből az alaptételből a demokrácia egészen más következtetéseket von le, mint a nemzeti szocializmus, amennyiben az előbbi a népnek folytonos befolyást akar biztosítani az államvezetés minden területén, míg az utóbbi ezt a befolyást a legfőbb vezetés kinevezésére korlátozza. A nemzeti szocializmus a marxizmus szociális elveit is sok tekintetben magáévá teszi. Hiszen a német nemzeti szocializmus abban a légkörben született meg a háborút követő első években, amely telve volt szociális jelszavakkal és követelésekkel. A szociáldemokráciával nem annak szociális programja miatt fordult szembe, hanem azért, mert az a nemzeti sorskérdések tekintetében nemzetközi szervezettsége és ideológiája miatt nem tudott olyan exkluzív nemzeti álláspontra helyezkedni, mint amelyet a nemzeti szocializmus apostolai vallottak. Ámde ugyanakkor a tömegeket

¹ L. «Magyar Kultúra» 1938 ápr. 20-iki számát.

azzal is meg akarták nyerni nemzeti hitvallásuknak, hogy a marxizmus szociális eszméit sok tekintetben átvették és a maguk részéről is propagálták. A nemzeti szocializmus és marxizmus között azonban más tekintetben is van rokonság. Mindkettő központilag szervezett társadalmi és gazdasági élet híve, mindkettő erős központi vezetést kíván és ezt a közösség életnek csaknem minden területén érvényesíteni akarja. Ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy elgondolásuk a jövő társadalom berendezkedéséről azonos. Mégis, dacára annak, hogy ellenkező oldalon állnak, sőt a politikai életben mint ellentétes pólusok szerepelnek, őket is bizonyos közös elméleti elemek kötik össze. A fascizmussal itt részletesebben nem foglalkozunk, mert a nemzeti szocializmussal való rokonsága olyan nagymérvű, hogy legalább az itt tárgyalt kérdés szempontjából más elbírálás alá nem jut. Melyek már most azok a közös vonások, amelyek az egyoldalon levő pártokat egymással összekötik? A konzervatizmusról tudjuk, hogy társadalomszemlélete igen közel áll a rendi államéhoz, amelyet két dolog jellemezett. Az egyik az, hogy benne a történelmi osztályoknak jutott a vezetős szerep. Vagyis az államvezetésre hivatottak eleve is egy szűkebb körből kerültek ki, olyan körből, amelyet nem a véletlen teremtett, hanem amelyhez való tartozás bizonyos határozott kritériumoktól függött, amelyeket nem lehetett önkényesen megváltoztatni. A rendi államban ebbe a körbe valaki születésénél fogva jutott. A rendi államnak másik jellemző tulajdonsága, hogy az egyént erős kötelek kötik az állami, illetőleg a rendi közösséghez, amelyen belül az egyéni elhatározásnak aránylag kevés tere nyílik. A konzervativizmus általában az erősebb központi vezetés híve és elveti az olyan rendszert, amelyre állandóan változó és határozatlan irányú tényezők gyakorolnak döntő befolyást, amint ez a demokratikus rendszer velejárója. A keresztényszocializmusról azt mondtuk, hogy nem utasítja el a demokrácia azon tételét, hogy a népakaratnak kell érvényesülnie. Az államvezetésre mégis elsősorban azok hivatottak, akik a kereszténység erkölcsi tanaitól legjobban vannak áthatva, annak hivatásos terjesztői és annak megfelelő magánéletet is élnek. A keresztényszocializmus társadalmában a népakarat az államvezetőket abból a szűkebb körből választja, amelybe egyesek a fenti

kritériumok alapján beletartoznak. Nem jelent ez feltétlenül teokráciát, de jelenti azt, amit már a konzervativizmusról mondtunk, hogy az államvezetőket nem a véletlen termeli ki, hanem azoknak egy olyan körből kell kikerülniök, amelybe valaki legalább hivatásánál vagy hivatottságánál fogva tartozik. Bár ez a kör nem azonos a konzervativizmus megkívánta körrel, a kettő között azonban erős rokonságot teremt az a körülmény, hogy az államvezetők csak egy szűkebb körből kerülhetnek ki. A keresztényszocializmus az egyesnek az állami közösséghez való viszonyában megköveteli a keresztény erkölcsi tanok érvényesülését. Ezek a tanok eleve le vannak szögezve, az egyénnek, illetőleg a közösségnek nem áll tehát módjában e viszony alapjait tetszése szerint megváltoztatni. Az egyén és közössége közötti kapcsolat azonban nem csak végleges, amiáltal ebből a viszonyból a bizonytalanság tényezője kiküszöbölődik, hanem egyben igen bensőséges is, hiszen a keresztény erkölcsi tanok az élet minden vonatkozásában érvényesíthetők, illetőleg az egyházak és a keresztényszocializmus felfogásának megfelelően érvényesítendők. A konzervativizmus rendi államával tehát meg van a hasonlatosság, habár a lényegét mindenki más és más síkban akarja is megvalósítani. Bármilyen ellentétes sok tekintetben a nemzeti szocializmus a konzervativizmussal és a keresztényszocializmussal, a fenti két jellemző tulajdonság tekintetében erős rokonság van közöttük. A nemzeti szocializmus az államvezetés jogát eleve is a párttagoknak tartja fenn. Azokon belül az ifjúságból felneveli azt a szűkebb kört, amely éppen ezirányú nevelésénél fogva is hivatott az állam vezetésére. A nemzeti szocialista állam központi eszméje a nemzeti közösség kiteljesítése, az állami közösséget pedig a történelmileg kialakult, fajilag determinált nemzet hozza létre. Az egyént nemzeti közösségéhez számtalan szál fűzi, ezek a kapcsolatok az életnek majdnem minden terén érvényesülnek. A nemzeti szocialista rendszer pedig arra törekszik, ez egyik fontos alaptétele, hogy ezek a kapcsolatok tudatosuljanak és az egyénnek a közösséghez való viszonya minden tekintetben e kapcsolatok alapján rendeződjék. Vagyis, amit a természet és a történelem létrehozott, azt a tudatos politikai vezetés kiteljesíti. Mivel az egyént igen sok szál fűzi nemzeti közösségéhez, a nemzeti szocialista állam-

ban pedig az egyénnek a közösséghez való viszonyát ezek a kötelek determinálják, mi sem természetesebb, minthogy az egyéni elhatározásnak itt is aránylag kevés tere marad meg.

És most nézzük a másik oldalt. A liberalizmus az egyén számára a gazdasági, társadalmi és politikai életben a legmesszebbmenő szabadságot követeli. Elismeri az államot, de csak mint szükséges rosszat, amelynek tulajdonképpen csak negatív feladata van, az, hogy az egyénnek fenti szabadságait biztosítsa azokkal szemben, akik azt esetleg megsérteni szándékoznának. Hogy az állam honnan ered, az állami közösséget alkotó lakosság milyen elvek alapján vált tagjává ennek a közösségnek, mindezt a liberalizmus nem kutatja. Tudomásul veszi, hogy van állam és csak azt a kikötést teszi, hogy a többség híve legyen az államnak. Ennél konkrétebb állameszmét nem ismer. A legkülönbözőbb elemekből álló többség alkothat államot és az államalakulásnak nincsen más kritériuma, mint ez a többségi akarat. Az államnak ez a kizárólagos alaki jelentősége a liberalizmusban nem meglepő. Hiszen nála az állam feladatai annyira korlátozottak, annyira csak bizonyos rendőri feladatok mechanikai elvégzésére szorítkozik, hogy a liberalizmus elmélete szerint valóban semmi szükség sincsen arra, hogy az állam alapját különösebb erkölcsi-politikai elvek képezzék. Sőt, a liberalizmus állameszméjével ellentétben állana, az állam alapjául konkrétebb erkölcsi-politikai elveknek az elfogadása, mert hiszen az *ilyen* államnak legfőbb feladata az volna, hogy ezen elveket megvalósítsa, amivel a liberalizmus alaptételét sértené meg, amely az államtól nem kíván mást, mint az egyén szabadságának a biztosítását. Ebből persze nem az következik, hogy a liberalizmus tagadja a nemzeti államot. Nem tagadja, de nem is ismeri el azt, hogy a nemzeti államnak különleges, a liberális állami feladaton túlmenő hivatása volna. Tudomásul veszi a nemzet létezését is, de csak a szociológiai, legfeljebb a társadalmi síkon, anélkül, hogy elismerné, hogy a nemzet ténye miatt az államnak általa hirdetett feladatait megváltoztatná. Az államvezetés tekintetében a liberalizmus elismeri a demokrácia elveit.

A demokrácia elmélete az állami akarat létrehozására és a politikai vezetőség kiválasztására szorítkozik és csak azt kívánja meg, hogy a nép egyetemének akarata érvényesüljön.

Tartalmilag ezt az akaratot nem határozza meg, úgyhogy a demokratikus forma megőrzése mellett a legellentétebb akarat érvényesülését is lehetővé teszi. De épúgy lehetővé válik, hogy a népakaratot alkotó tömegek a legkülönbözőbb összetételűek legyenek és összetételükben állandóan változzanak. A demokrácia semmiféle irányt nem szab ennek a népakaratnak és megengedi, hogy azt a legkülönbözőbb érdekek hozzák közös nevezőre, az állami közösséget alkotó lakosság pedig ugyancsak a legkülönbözőbb érdekek alapján egyesüljön és alkossa meg az államot. A fő a demokratikus forma betartása. Az államvezetők kiválasztását ugyancsak a népakaratra bízva, anélkül, hogy annak bármilyen irányt szabna. Igaz, hogy a demokrácia elmélete nem zárja ki az erős központi szervezetet, nem zárja ki az egyénnek a közösségbe való erősebb integrálódását, ámde az erősebb kapcsolat mindenkor csak átmeneti és nem szerves jellegűnek tekinthető, mert hiszen a népakarat hirtelen változása azt bármikor megszüntetheti. A demokrácia tehát szintén nem kívánja az egyénnek a közösségbe való erősebb bekapcsolódását, legfeljebb nem zárja azt ki. A következetesen megvalósított demokrácia azonban nagyon is elősegíti a dezintegrálódási folyamatot, legalább is a nagyobb közösségekre vonatkozóan. A demokrácia népakarat-elmélete szerint a népakaratnak az államélet minden területén és minden vonatkozásában érvényesülnie kell. Vagyis a nép nemcsak a vezetőket választja, nemcsak irányt szab időnkint az általuk folytatott politikának, de a politikai élet minden részletkérdésébe is mindenkor döntően beleszólhat. Eszerint maga a nép kormányoz, aminek legfeljebb gyakorlati akadályai vannak, de ezeket az akadályokat is a minimumra kell korlátozni, vagyis olyan politikai módszereket kell alkalmazni, amelyek a népakarat legmesszebbmenő érvényesülését biztosítják. Ebből viszont az autonómia nagymérvű kiépítése következik a politikai szervezetek terén. Ha egy nagyobb tömeg akarata közös állam létesítése és fenntartása érdekében egyesül is, ezzel még ez a nagyobb tömeg nem nyert jogot arra, hogy azon belül levő kisebb csoportoknak azok szűkebb csoportérdekeire és csoportéletére vonatkozólag rendelkezék. Hiszen éppen a népakarat szuverén érvényesülésének elmélete kívánja, hogy ez a népakarat minden téren érvényesülhessen. Ha egy

kisebb csoport egyesült is egy nagyobbbal az állam létesítése érdekében, úgy ennek az elméletnek megfelelően joga van ahhoz, hogy ezt a konszenzust bármikor megtagadja és kiváljon abból az államból, amelyhez szabad elhatározása folytán csatlakozott. Ha már most megvan a joga a szeceszióhoz, mennyivel inkább van joga ahhoz, hogy az állami tevékenységet csak bizonyos feladatokra korlátozza és kikapcsolja, arról a területről, amelyen a kisebb csoport akarata közvetlenül óhajt érvényesülni. A messzszemenő autonómiának a kiépítése egyébként a demokrácia azon tételéből is következik, hogy a nép közvetlen kormányzásának csakis kikerülhetetlen gyakorlati, hogy ne mondjuk fizikai akadályai lehetnek, annak tehát minden terén, a gyakorlati akadályok vonta korlátokon belül érvényt kell szerezni. Már pedig ennek a közvetlen kormányzásnak az autonómiákban van aránylag legkisebb akadálya, egyrészt mert az embereknek egy kisebb csoportját öleli fel és az elintézendő feladatok is kisebbek, illetve kevésbé komplikáltak. Mindebből pedig az következik, hogy a demokrácia csakúgy, mint a liberalizmus, nem ismer el olyan állameszmét, amely konkrét erkölcsi-politikai elvek kifejezője és csakúgy mint ez, nem kívánja meg, hogy az egyest az állami közösséghez szerves, maradandó kapcsolatok fűzzék. Nem bánja, ha ezek a kapcsolatok a minimumra csökkennek s e kapcsolatok mibenlétét és kialakulását a legmesszebbmenő a rábízta az egyénre.

Hátra van még a szociáldemokrácia. Megállapítottuk, hogy társadalmi eszménye az erősen központosított szervezett és irányított állam, amivel együtt jár az egyénnek az állami közösségbe való erősebb integrálódása. Ezzel bizonyos rokonságba jutott a jobboldali társadalomszemlélettel. Miért áll mégis a baloldalon? A szociáldemokrácia állama nem szervesen kialakult egyéniség, hanem tisztán racionalisztikus gazdasági elképzelés, melynek társadalomszervezetét az emberek célszerűségi okokból hozzák létre. A szociáldemokrácia egyébként is tagadja a mai államot, sőt az államot mint olyat meg is akarja szüntetni és a társadalmi szervezetet a gazdasági tevékenység megszervezésére akarja korlátozni. Egyéb tekintetben a demokrácia elveit vallja, tehát ezért is abba a csoportba sorozandó, amelyikbe a demokrácia tartozik. A szociáldemokrácia a gyakorlati politika

terén egyébként is tudatosan szembehelyezkedik a jobboldali pártok társadalomszemléletével és a mai államtól való függést a minimumra akarja korlátozni.

Befejeztük az egyes társadalomszemléletek ismertetését és igyekeztünk azokat a főbb vonásokat kidomborítani, amelyek az egy oldalon álló pártokra jellemzőek. Most már a végső következtetéseket kell levonnunk, a jobb- és baloldal közötti lényeges különbséget felvázolnunk, a jobboldaliság és baloldaliság definícióját adnunk.

A jobboldali pártokra jellemző, hogy az államvezetéshez az elhivatottságnak különleges és állandó kritériumait állítják fel. Ennek két fontos következménye van. Az egyik az, hogy az állandóan érvényesülő kritériumokon át egy konkrét és állandó állameszme érvényesül. A másik, hogy az államvezetőket azon elvek, amelyek alapján az államvezetésre elhívták, működésükben is kötelezik. Vagyis az államvezetőknek a lakossághoz való viszonyában szigorúan ezeknek az elveknek kell érvényesülniük. Ez egyrészt határozottabb és állandóbb jellegű viszonyt jelent, de jelenti egyben a tömegek erősebb összeforrását is magával az állameszmével az államvezetőkön át, mert hiszen ezek nemcsak az állam exponensei, hanem az állameszme hordozói is. Ez már magában véve is az állami élet szervezettebb kialakulásához vezet, az államnak mint konkrét *történelmi* egyéniségnek a kiteljesedéséhez. A jobboldali pártok másik jellemző tulajdonsága, hogy az államélet elvi alapjául a történelmileg kialakult közösségek értékrendszerét fogadják el. A konzervativizmus a rendi állam, a keresztényszocializmus a kereszténység, a nemzeti szocializmus pedig a történelmileg kialakult, fajilag determinált nemzet értékrendszerét ismeri el, illetőleg óhajtja megvalósítani. Ebből is az következik, amit a jobboldaliság fent ismertetett jellemző tulajdonságából következtettünk, t. i. az egyének szervezettebb bekapcsolódása az állami, illetőleg közösségi életbe. Mert hiszen embercsoportok közös értékrendszere amúgy is erős kapocs közöttük. Ha most ezt az értékrendszert az állami élet alapjává tesszük, az állami élet is bensőségesebbé alakul. Mivel azonban az erkölcsi-politikai elveken felépülő állam ezen elveknek érvényesülését meg akarja valósítani, mi sem természetesebb, minthogy az állam azt az érték-

rendszert, amely erkölcsi-politikai alapját képezi, tudatosítja, a közösségi élet minden terén érvényesíti. Mindez tehát egy olyan társadalmi, illetőleg államelmélet kialakulásához vezet — és ez egyben a jobboldaliság kritériuma —, *amelyben az egyén a történelem és a természet által kialakított közösségbe szervesen és intenzíven bekapcsolódik.*

A baloldali pártokra ennek ellenkezője áll. A történelmileg kialakult közösségeket mint államalkotó tényezőket vagy egyenesen tagadják, mint a szociáldemokrácia, vagy annak döntő befolyását az állam létesítésére és vezetésére nem ismerik el. A baloldali pártok állameszméjében nincsen helyük a történelmileg kialakult értékrendszereknek. Az ő értékrendszerüket a népakarat termeli ki tetszése szerint, visszavonhatóan. A szociáldemokrácia értékrendszere pedig racionalisztikus és így történelemellenes. A történelmi értékrendszer hiányából következik — ami a baloldali pártelméleteknek egyébként is egyik fontos tétele — az egyén messzemenő függetlensége a társadalmi, illetőleg állami akarattól. Ahol az erkölcsi-politikai elvekhez nem kötött egyéni akarat összegezéséből keletkezik az állami akarat, ott ez az egyénnel szemben csak nagyon kis mértékben érvényesülhet s az egyén bekapcsolódása az állami közösségbe csak nagyon laza lehet. A baloldaliság tehát a történelmileg kialakult szerves közösségi, illetőleg államélet helyett mind az állami, mind a társadalmi életben a mechanisztikus szervezésre helyezi a fősúlyt és az egyénnek a közösséghez való viszonyát kizárólag racionalisztikus alapon óhajtja rendezni.

Török Árpád.